

Gajus Julius Caesar

Esimene raamat Gallia sõjast

Commentarii de bello Gallico

Liber I

Tõlge ladina keelest

Toimetanud

O. Kool

Autori kirjastus, Tartus 1939

Gajus Julius Caesar

Esimene raamat Gallia sõjast

Commentarii de bello Gallico

Liber I

Tõlge ladina keelest

Toimetanud

O. Kool

Fr. R. Kreutzwaldi
nim. ENSV Riiklik
Raamatukogu

346.512

Autori kirjastus, Tartus 1939

9(37/38)

Korrektor T. Melso.

J. Mällo trükk Tartus, 1939.

Tõlge ladina keelest.

I. Geograafilisi andmeid Galliast.

I.

Gallia on (kõik) jagatud kolme ossa, 1
milledest üht asustavad belglased, teist
akvitaanlased (ja) kolmandat (need rah-
vad), keda nende omas keeles kutsutakse
keltideks, meie (keeles aga) gallideks.
Need (kolm rahvast) erinevad kõik üks- 2
teisest keele, asutiste ja seaduste poolest.
Galle lahutab¹⁾ akvitaanlastest Garumna²⁾
jõgi, belglastest (lahutavad neid) Matrona
ja Sequana. Nendest kõigist kõige vahva- 3
mad on belglased, sellepärast et nad asu-
vad provintsi kultusest ning humaansu-
sest kõige kaugemal ja nende juurde tule-
vad väga harva kaupmehed ning veavad
sisse neid asju, mis on seoses hingede nai-
sestumisega, ning kõige lähemad on ger-
maanlastele, kes teisel pool Reini elavad
(ja) kelledega nad vahetpidamata sõda
peavad. Ka helveetslased ületavad teisi 4
galle³⁾ vahvuse poolest sel põhjusel, et

1) Vaadata märkusi raamatu lõpus.

5 nad germaanlastega peagu igapäevastes
lahingutes võitlevad, kuna ⁴) nad neid kas
oma rajadest tagasi hoiavad või ise nende
6 rajades sõda peavad. Nendest maadest üks
osa, mida, (nagu) öelnud on, gallid val-
davad ⁵), algab Rhodanuse jõest peale, piir-
dub Garumna jõe, ookeani ja belglaste
7 maaga, puudutab sekvanlaste ja helveets-
laste poolt küljest ka Reini jõge; ta on
põhja pool. Belglaste maa algab kõige
kaugematest Gallia rajadest ja ulatub Rei-
ni jõe alamosani; ta on põhja ja ida vahel
8 (kirdes). Akvitaania ulatub Garumna jõest
Pürenee mägedeni ja ookeani selle osani,
mis on Hispaania juures; ta on lääne ja
põhja vahel (loodes).

II. Sõda helveetslastega.

**Orgetorix'i nõuannete kohaselt valmistuvad
helveetslased oma kodumaalt lahkuma.**

II.

1 Helveetslaste juures oli kaugelt kõige
suursugusem ja kõige rikkam (mees) Or-
getorix. Tema, kui Marcus Messala ja
Marcus Piso olid konsulid, valitsemisihast
aetud ⁶), septses suurnikkude vandenõu
2 ja soovitas kodanikele, et nad omalt maalt
kõige varandusega välja läheksid: *Olevat*
väga kerge, kuna nad vahvuse poolest kõi-
gist üle olevat, terves Gallias võimu (oma
3 *kätte) haarata.* Ta veenas neid selles seda
kergemini, et helveetslased koha iseloomu
tõttu igast küljest kokku surutakse: ühelt

poolt väga laia ning väga sügava Reini jõega, mis helveetslaste põldu germaanlastest lahutab, teiselt poolt väga kõrge Juura mäestikuga, mis on sekvanlaste ja helveetslaste vahel; kolmandalt poolt Lemmannuse (Genfi) järve ja Rhodanuse jõega, mis meie provintsi helveetslastest lahutab. Neist asjaoludest järgnes, et nad rändasid mitte väga laialt ning ei saanud naabreid mitte väga kergesti rünnata, mispärast sõjahimulised inimesed olid suures mures. Vastavalt aga inimeste suurele hulgale ja sõjakuulsusele ning vahvusele nad arvasid endid (ise) omavat kitsaid maa-alasid, mis ulatusid pikkuses 240 tuhat ja laiuses 180 tuhat sammu.

III.

Nende asjaolude pärast ja Orgetorix'i autoriteedi mõjul on nad otsustanud (kõike) seda, mis teeasumisega seoses olevat olnud, valmistada, veoloomi ning vankreid võimalikult suurel arvul kokku osta, külvivid võimalikult suured teha, et teel viljaga varu jätkuks, ja lähimate riikidega rahu ning sõprust kinnitada. Nende asjade läbiviimiseks arvasid nad kahest aastast küllalt olevat: kolmandale aastale määravad⁷⁾ nad seadusega teelemineku. Neid asju täide saatma valitakse Orgetorix. See võttis enese peale saadiku kohustused (teiste) riikide juures. Sellel ringkäigul veenab ta Casticust, Catamantaloedes'e poega, sekvanlast, kelle isa sekvanlaste maal palju aastaid kuningas oli olnud ja keda rooma rahva senati poolt sõbraks oli

nimetatud, et ta haaraks omas riigis valitsusvõimu, mis isa enne oli omanud; ning samuti veenab ta Divitiacus'e venda äädulast Dumnorix'i, kes sel ajal oli riigis esikohal ja kes rahvale üliarmas oli, et ta katsuks sedasama teha, ja annab oma tütre temale naiseks. Neil (mõlemail) olevat kavatsust ülikerge teostada, tõendab (Orgetorix), sellepärast et tema ise oma riigis vallutavat valitsuse; ei olevat kahtlust, et terves Gallias helveetslased suudavad kõige rohkem ära teha; ta kinnitab, tema oma vahendite ja sõjaväega hankivat neile valitsusvõimu. Sellest kõnest (said) mõjutatud (Casticus ja Dumnorix): nad annavad (kolmekesi) omavahel töötuse ning vande ja, kui võim haaratud, loodavad võivad vallutada kolme kõige vägevama ning kõige tugevama rahva abil terve Gallia.

Kohus Orgetorix'i üle; tema äkiline surm.

IV.

1 Sellest asjast on helveetslastele salakaebuse teel teatatud. Oma kommete kohaselt sundisid nad Orgetorix'i vangiraudus kohtus (ennast) kaitsma. Kui tema oleks süüdi mõistetud, oleks pidanud järgnema karistus, et tema tules oleks ära põletatud. Määratud kohtupäevaks (kaitsepäevaks) ajas Orgetorix igalt poolt kohtu juurde kokku kõik oma orjad, ligikaudu 10 000 inimest, ning kogus sinnasamasse kõik oma kaitsealused ja võlgnikud, keda

omas suure arvu; nende abil, et mitte vastust anda, põgenes ta ära. Kui rahvas, sellest asjast ärritatud, relvadega katsus oma õiguse eest seista ja kui valitsusvõimud kogusid küladest suure hulga inimesi, siis suri Orgetorix; ning ei puudu kahtlus, et ta tegi ise enesele otsa peale, nagu helveetslased arvavad.

Helveetslased lõpetavad oma ettevalmistused väljarändamiseks.

V.

Pärast tema surma katsuvad helveetslased mitte sugugi vähem seda teha, mis nad otsustanud olid, et omalt maalt välja pääseksid. Niipea kui nad endid selleks asjaks juba valmis arvasid olevat, panevad nad põlema kõik oma linnad, arvult ligikaudu 12, umbes 400 küla (ja) muud erahitised; nad põletavad ära kõik vilja peale selle, mis enestega kavatsesid ühes võtta, et, koju tagasimineku lootus hävitatud, nad oleksid enam valmis kõikisugustele ohtudele vastu minema; nad käisid, et igaüks viiks kodust välja enesele kolmeks kuuks jahu. Nad soovivad tungivalt naabritele — rauriklastele, tulinglastele ja latoviiklastele, et need, tarvitas sama plaani, pärast oma linnade ja külade ärapõletamist nendega ühes kaasa läheksid, ja nad ühendavad enestega vastu võetud liitlastena boilased, kes olid elanud teisel pool Reini ja kes olid üle läinud Noorikumi maa-alale ja Noreia linna rünnanud.

Teed, mida mööda helveetslased välja võisid minna.

VI.

- 1 Oli kõigest kaks teed, mida mööda nad võisid kodumaalt välja minna: üks läbi sekvanlaste maa, kitsas ja vaevaline, Juura mäestiku ja Rhodanuse jõe vahel, mida mööda vankreid vaevalt ühekaupa veeti; väga kõrge mäestik kerkis peale selle järsku üles, nii et hoopis vähesed (vaenlased) oleksid võinud (neid) tagasi hoida;
- 2 teine läbi meie provintsi, palju kergem ning vabam, sellepärast et helveetslaste ja hiljuti rahustatud ⁸⁾ allobroglaste rajade vahel jookseb (ainult) Rhodanus, temast käiakse (aga) mõnedes kohtades põhja
- 3 mööda läbi. Allobroglaste kõige kaugem linn Genava (Genf) on helveetslaste rajadele kõige lähem. Sellest linnast läheb sild helveetslaste juurde. Nad otsustasid allobroglasi kas veenata, kuna need ei paistnud rooma rahva vastu mitte veel sõbralikud olevat, või jõuga sundida, et nad neid läbi oma rajade lubaksid minna.
- 4 Kui kõik ettevalmistused teele-asumiseks olid tehtud, määravad nad päeva ⁹⁾, kunas kõik peavad Rhodanuse kaldale kokku tulema. See päev oli viies päev enne aprillikuu kalende (28. märts), kui Lucius Piso ja Aulus Gabinius konsulid olid (58. aasta e. Kr.).

Caesar ei lase helveetslasi läbi Rooma provintsi minna, sellepärast lähevad nad läbi sekvanlaste maa.

VII.

Kui Caesarile sellest teatati, et nemad
katsuvad läbi meie provintsi liikuda, rut- 1
tab ta (Rooma) linnast minema ja nii
suurte päevateekondadega kui iganes või-
malik tõttab Taga-alpsesse Galliasse ja
saabub Genova lähedale. Ta käsib tervel 2
provintsil anda võimalikult suurel arvul
sõdureid (Taga-alpses Gallias oli kõigest
üks leegion); silla, mis oli Genova juures,
käsib ta ära lõhkuda. Niipea kui helveets- 3
lased tema tulekust kuulda said, läkitavad
nad tema juurde saadikutena riigi kõige
suursugusemaid isikuid; selle saatkonna
eesotsas olid Nammeius ja Verucloetius,
kes ütlesid, *neil olevat kavatsus ilma min-
gi vägivallata läbi provintsi minna, sest
et muud teed nad ei evivat mingisugust:
nad paluvat, et tema nõusolekul seda neil
lubataks teha.* Caesar, kuna ta mäletas 4
konsuli Lucius Cassiuse helveetslaste
poolt tapetud olevat ja tema sõjaväe löö-
dud ning ikke alt läbi aetud, arvas, et ei
tule järele anda; ta mõtles, et vaenulised 5
inimesed, kui on antud võimalus läbi pro-
vintsi minna, ei hoidu tagasi ülekohtust
ja vägivallast. Siiski, et aega võiks möö- 6
da minna, kuni sõdurid, keda ta oli käs-
kinud värvata, tulevad kokku, ta vastas
saadikutele: *ta võtvat aega mõtlemiseks,
kui nad midagi tahavad, tulgu aprilli iidi-
del (13. aprillil) tagasi.*

VIII.

1 Vahepeal valmistab ta selle leegioniga,
mis ta enesega omas, ja sõduritega, kes
provintsist kokku olid tulnud, Lemannuse
järve äärest, millest Rhodanuse jõgi välja
voolab¹⁰), kuni Juura mäestikuni, mis sek-
vanlaste maad helveetslastest lahutab,
2 19 000 sammu pikkuse ja 16 jala kõrguse
valli ning (peale selle) kraavi. See töö
lõpetatud, asetab ta kaitsesalgad ja kind-
lustab bastionid, et seda kergemini, kui
nad vastu tema tahtmist prooviksid läbi
3 minna, ta võiks takistada. Kui see päev,
mis ta saadikutega oli määranud, kätte oli
jõudnud ja saadikud tema juurde tagasi
olid tulnud, ta keeldub: *rooma rahva kom-
be ja eeskuju kohaselt ei võivat ta mingi-
sugust teed läbi provintsi anda ja teatab,
kui nad jõudu katsuvat tarvitada, siis ta
4 takistavat.* Helveetslased, sellest lootus-
sest heidutatud, proovisid, kas nad ei saa
läbi murda: (ühed) ühendatud laevadel ja
paljudel ehitatud parvedel, teised Rhoda-
nuse koolmeid mööda, kus jõe sügavus oli
vähim, mõnikord päeval, tihemini öösel;
(kuid) kindluse tugevusest, sõdurite rün-
nakust ja nooltest tagasi löödud, loobusid
nad sellest katsest.

IX.

1 Jäi järele ainus tee läbi sekvanlaste
maa, mida mööda (aga) vastu sekvanlaste
tahtmist kitsuste pärast nad ei võinud
2 minna. Kuna (= et) nad neid omal jõul
ei suutnud veenata, siis läkitavad nad saa-

dikuid äädulase Dumnorixi juurde, et tema vahetalitusel sekvanlastelt luba saada. Dumnorixil oli armastuse ja helduse pärast õige suur mõju sekvanlaste juures ja ta oli helveetslaste vastu sõbralik, sest et ta oli sellest riigist naiseks võtnud Orgetorixi tütre, ja, aetud himust valitseda, püüdis uuenduste poole ning (sellepärast) tahtis omada võimalikult palju riike, mis oleksid seotud (mõne) tema heateoga. Nii siis tema võtab asja ajamise enese peale ja saavutab sekvanlastelt, et nad lubavad helveetslastel läbi oma maa minna, ja ta korraldab, et nad üksteisele pantvange annavad: sekvanlased (selles mõttes), et nad ei takista helveetslasi teel; helveetslased (selles mõttes), et nad lähevad läbi (sekvanlaste maa) ilma vägivallata ja ülekohuta.

Caesar tõttab Eesalpsesse Galliasse abivägesid tooma.

X.

Caesarile teatatakse, et helveetslastel olevat kavatsus minna läbi sekvanlaste ja äädulaste maa santonlaste rajadele, mis¹¹⁾ ei ole mitte kaugel tolosaatlaste maast, milline riik on provintsis. Tema teadis, kui see sünniks, provintstile olevat suureks hädaohuks (see asjaolu), et ta omaks naabritena sõjakaid inimesi, rooma rahva vaenlasi, lahtistes ja väga viljakais kohtades. Neil põhjustel määras ta sellele kindlusele, mille ta oli teinud, üle-

maks legaadi Titus Labienuse; ise tõttab ta suurte päevateekondadega Itaaliasse, värbab seal kaks leegioni ja viib kolm leegioni, kes Aquileia ümber talvitasid, talikorteritest välja ja ruttab nende viie leegioniga lähimat teed mööda üle Alpide Taga-alpsesse Galliase¹²). Seal katsuvad tseutronlased, graiotsellased ja katuriiqlased sõjaväge teel takistada, kuna nad olid okupeerinud kõrgemad kohad¹³). Olles löönud neid mitmes lahingus, jõuab ta Ocelumist¹⁴), mis on siinpoolse provintsi kõige kaugem (linn), seitsmendal päeval sealpoolse provintsi vokontialaste maa-alale, sealt viib ta sõjaväe allobroglaste maale, allobroglaste juurest segusiaavlaste maale. Need on väljaspool provintsi üle Rhodanuse esimesed.

Äädulased paluvad ühes teiste gallidega Caesarilt abi helveetslaste vastu.

XI.

1 Helveetslased olid juba oma rahvahul-
gad läbi kitsuste ja sekvanlaste maa vii-
2 nud ning äädulaste maa-alale jõudnud ja
rüüstasid nende põlde. Äädulased, kuna
nad endid ega oma (vara) nende eest ei
suutnud kaitsta, läkitavad saadikuid Cae-
3 sari juurde abi paluma: *Nemad olevat
kõik aeg niivõrd rooma rahvale kasulikud
olnud, et peagu meie sõjaväe silma all ei
oleks pidanud põlde rüüstatama, nende
4 lapsi orjusesse viidama ja linnu ära võe-
tama.* Selsamal ajal, mil äädulased, am-

barlased, äädulaste sugulased ja hõimud, teatavad Caesarile: *nemad löövat peale põldude rüüstamist suure vaevaga (mitte kergesti) vaenlaste väge linnadelt tagasi. Samuti tulevad põgenemisega Caesari juurde varjule allobroglasted, kes teisel pool Rhodanust küli ja valdkondi omasid, ja tõendavad: neil polevat peale palja maa mitte midagi järele jäänud. Nende asjaolude pärast otsustas Caesar, et ta ei tohi oodata, kuni, olles hävitanud kõik liitlaste varandused, helveetslased tulevad santonlaste maale.*

Caesar hävitab ühe osa helveetslasi Arari jõe ääres.

XII.

Jõgi Arar (Saône), mis äädulaste ja sekvanlaste maadest läbi Rhodanusse voolab, on uskumata aeglase jooksuga, nii et silmadega ei saa otsustada, kummale poole ta voolab. Sellest katsusid helveetslased mööda kokkuseotud parvi ja lootsikuid üle minna¹⁵). Niipea kui Caesar luurajate kaudu teada on saanud, et helveetslased olevat juba $\frac{3}{4}$ rahvahulkadest sellest jõest üle viinud (ja) et peagu $\frac{1}{4}$ olevat jäänud siia poole Arari jõge, läks ta kolmanda valvekorra ajal kolme leegioniga laagrist välja (ja) tuli selle osa juurde, mis ei olnud veel jõest üle läinud. Ta ründas neid mittevalmitena võitluseks ootamata ja lõi suure osa neist maha; ülejäänud põgenesid ära ja peitsid endid lä-

4 himatesse metsadesse. Seda suguharu kut-
suti tiguriinuse suguharuks; nimelt terve
5 Helveetsia riik on jagatud nelja sugu-
harru. See suguharu üksi, kui ta meie
isade ajal kodumaalt välja oli läinud¹⁶),
tappis konsuli Lucius Cassiuse ja ajas
6 tema sõjaväe ikke alt läbi. Nõnda, kas
juhuslikult või suremata jumalate nõu
järgi, seda Helveetsia riigi osa, mis rooma
rahvale tähelepandava kaotuse tekitas, ka-
7 ristati esimesena. Selle teoga maksis Cae-
sar kätte mitte üksnes riiklikud, vaid ka
isiklikud ülekohtud, kuna tiguriinlased
samal lahingus, milles Cassiuse, olid ära
tapnud (ka) tema äia Lucius Piso vana-
isa, legaadi Lucius Piso.

**Helveetslaste saadikud Caesari juures;
nende ettepanek ja ähvardused.**

XIII.

1 Pärast seda lahingut, et ta võiks üle-
jäänud helveetslaste hulki taga ajada, hoo-
litseb ta silla ehitamise eest Arari jõe ja
2 viib niiviisi sõjaväe üle (jõe). Helveets-
lased, tema äkilisest tulekust erutatud,
kuna nad said aru, et tema tegi ühe päe-
vaga selle (id) valmis, mis (quod) nemad
ise suure vaevaga 20 päevaga korda saat-
nud olid, et üle jõe minna, läkitavad saa-
dikuid tema juurde; selle saatkonna pea-
mees oli Divico, kes sõjas Cassiuse vastu
oli olnud helveetslaste juht. See rääkis
3 Caesariga nii: *Kui rooma rahvas teeb¹⁷)
helveetslastega rahu, lähevad helveetslased*

sinna kohta ja on seal, kus Caesar neid
 käsib peatuda ja tahab, et nad oleksid; 4
 kui ta aga sõjaga kangekaelselt (neid)
 taga kiusab, tuletagu meelde rooma rahva
 vana kaotust ja helveetslaste endist vah- 5
 vust. Mis puutub sellesse, et ta ootamata
 on rünnanud ühte suguharu, kui need, kes
 jõest üle on läinud, omadele ei olevat saa-
 nud abi anda, ärgu tema sellepärast mitte
 andku väga palju tähtsust oma vahvusele
 ega ärgu vaadaku mitte kõrgilt nende pea- 6
 le alla. Nemad olevat oma isadelt ja esi-
 vanematelt õppinud enam vahvusega kui
 kavalusega võitlema ja mitte salasepitsus-
 tele toetuma¹⁸). Sellepärast tema ärgu 7
 tehku, et see koht, *kuhu*¹⁹) nad seisma
 on jäänud, rooma rahva õnnetusest ja sõ-
 javäe hukust saaks nime või jäädvustaks
 mälestuse.

Caesari vastus ja helveetslaste pahameel.

XIV.

Neile Caesar vastas nii: *Temal enesel* 1
olevat seda vähem kahtlust (temale ene-
sele antavat seda vähem kahtlust), kuna
ta neid sündmusi, mida helveetsia saadi-
kud meelde tuletanud, mäletavat; ning
tema olevat seda enam pahane, mida vä-
hem need olevat rooma rahva süü pärast
juhtunud; sest kui tema (rooma rahvas) 2
oleks teadlik olnud mõnes oma ülekohtus,
siis ei oleks tal mitte raske olnud ettevaat-
lik olla, aga teda olevat petetud sellest, et
ta ei teadnud omalt poolt (midagi) tehtud

olevat, mispärast karta, ega arvanud, et
3 ilma põhjuse ta peaks kartma. Kui tema
tahakski unustada vana teotust, kas tema
võiks siis meelest lasta ära minna ka hil-
jutised ülekohtud, et nad vastu tema taht-
mist vägivaldselt on püüdnud provintsist
läbi minna ja et nad äädulasi, ambarlasi
4 ning allobroglasi on piinanud? Mis puu-
tuvad sellesse, et nad omast võidust nii
uhkelt kiitlevad ja imetlevad, et nii kaua
ülekohtuid karistamata kannatatakse, (siis
see) kuuluvad sinna samasse (nende asjade
5 hulka, mida ta unustada ei võivat). Tõesti,
surematud jumalad olevat harjunud andma
neile, keda nad nende roimade pärast nu-
helda tahavad, vahel õnne ja kaua-aegset
viivitust karistuses (kaua-aegsemat karis-
tamatust), et inimesed seda enam valu
6 tunneksid asjaolude muutumisel. Kuigi
see nii olevat, siiski, kui nende poolt te-
male pantvange antavat, et ta teaks neid
seda tegevat, mida nad lubavad, ja kui
nad rahuldavat äädulasi ülekohtute pärast,
mis nad neile enestele ja nende liitlastele
teinud, samuti, kui nad rahuldavat allo-
7 broglasi, tema tegevat nendega rahu. Di-
vico vastas: Helveetslasi olevat nende esi-
vanemate poolt nii õpetatud, et nad on
harjunud pantvange võtma, aga mitte and-
ma. Selle asjaolu tunnistajaks olevat roo-
ma rahvas. See vastus antud, läks ta ära.

Helveetslased lähevad edasi äädulaste
maal ja löövad tagasi Caesari ratsaväe.
Caesar ei jää neist maha.

XV.

Järgmisel päeval liigutavad nad laagri 1
sellest kohast ära. Sedasama teeb (ka)
Caesar ja saadab terve ratsaväe ette, ar-
vult ligikaudu 4000 sõdurit, keda ta omas
kogutuna tervest provintsist, äädulastelt
ja nende liitlastelt, et nad vaataksid, kuhu-
poole (millistesse kohtadesse) vaenlased 2
lähevad. Aga need, ajades liiga südilt jä-
relväge taga, astuvad helveetslaste ratsa-
väega mittedüüdsas kohas lahingusse; ja
vähesed meie omadest langevad. Helveets- 3
lased, selle lahingu üle uhked, et nad 500
ratsanikuga ajasid (olid ajanud) minema
nii suure hulga ratsanikke, jäid vahel jul-
gemini seisatama ja hakkasid järelväega
meie omasid lahingusse kutsuma. Caesar 4
hoidis omi lahingust tagasi ning arvas an-
tud juhul küllaldaseks takistada vaenlast
röövimises, loomatoidu muretsemises ja
rüüstamises. Nad läksid umbes 15 päeva 5
nii, et vaenlaste järelväe ja meie eelväe
vahel ei olnud rohkem vahet kui 5 või 6
tuhat sammu.

Äädulased ei hangi Caesarile sõjamoona.
Liscus teatab Caesarile Dumnorixi ära-
andlikkusest.

XVI.

Vahepeal nõudis Caesar iga päev äädu- 1
lastelt vilja, mis nad ametlikult olevat lu-

2 banud ²⁰). Sest külma pärast, kuna Gallia
asub põhja pool, nagu enne üteldud on, ei
olnud põldudel mitte üksnes valmis vilju,
3 vaid isegi loomatoitu ei jätkunud küllalt
suurel hulgal; seda vilja aga, mida (quod)
ta laevadega Arari jõge mööda järele oli
vedanud, sai ta sellepärast vähe kasutada,
et helveetslased, kelledest ta ei tahtnud
lahkuda, pöördusid (olid pööranud tee)
4 Arari jõest ära. Äädulased venitasid päe-
vast päeva (ja) ütlesid: *kantavat kokku,*
veetavat kokku, olevat kohal. Niipea kui
ta aru sai, et teda liiga kaua kinni pee-
takse (petetakse) ja et päev jõuab kätte,
kunas sõdureile on vaja vilja välja anda,
olles kutsunud kokku nende pealikud,
keda suurel hulgal laagris omas, nende
5 seas Divitiacuse ja Liscuse, kes oli kõige
kõrgema valitsuse eesotsas, keda äädula-
sed kutsuvad vergobretiks, kes valitakse
iga aasta ja kes omab võimu oma kaas-
kodanikkude (in suos) elu ja surma üle
6 (otsustada), süüdistab neid raskesti, et
(teda), kuna ei osta ega põldudelt võtta
ei saa, nii hädaohtlikul ajal, nii vaenlaste
ligidal nende poolt ei aidata; iseäranis
aga sellepärast, et ta olevat sõja ette võt-
nud peaasjalikult nende palvete mõjul, ta
kaebab veel palju raskemini, et ta olevat
maha jäetud.

XVII.

1 Siis alles, Caesari kõne mõjul, teatab
Liscus, millest ta enne oli vaikinud: *Ole-
vat mõned, kellede autoriteet rahva juu-
res väga palju maksvat, kes erateel roh-*

kem suutvat ära teha kui valitsusvõimud
ise. Need hirmutavat inimesi mässulise 2
ja autu jutuga, et nad vilja kokku ei tooks,
mida nad (aga) olevat kohustatud (tege-
ma). Olevat parem, kui juba nemad Gal- 3
lias esikohta endi käes ei suuda hoida,
alistuda gallialaste kui roomlaste ülemu-
sile; nemad ei kahtlevat, kui roomlased on 4
ületanud helveetslased, et (siis) nad võ-
tavad vabaduse (ka) äädulastelt ühes muu
Galliaga. Nendesamade kaudu meie plaa- 5
nid ja mis laagris tehakse, antavat vaen-
lastele teada: neid ei jõudvat tema taltsu-
tada (need ei võivat tema poolt taltsuta-
tud saada). Ta teadvat isegi siis, kui üli-
tarvilikku asja on sunnitud olnud Caesa-
rile teatama, kui suure hädaohuga ta seda
on teinud, ja sel põhjusel ta olevat vaiki-
nud, nii kaua kui võinud.

XVIII.

Caesar märkas, et Liscuse selle kõnega 1
tähendatakse Dumnorixi, Divitiacuse ven-
da, aga kuna ta paljude juuresolekul ei
tahtnud neid asju arutada, saadab ta koos-
oleku ruttu laiali, Liscuse peab ta kinni.
Ta küsib (temalt) üksikult sellest, mil- 2
lest ta koosolekul oli rääkinud. Ta rää-
gib vabamini ning julgemini. Sedasama
küsimine küsib ta salaja teistelt; leiab olevat õige: 3
*Dumnorix ise, väga vahva (inimene), rah-
va juures helduse pärast suures lugupida-
mises, olevat uuendustehimuline; mit-
med aastad olevat tema käes (tema oma-
vat) rendil tollirahad ja kõik muud äädu-*

4 laste maksud madala hinnaga, sellepärast
et, kui tema lubavat (hinna), üle (vastu)
ei julgevad keegi pakkuda. Sellega ole-
vat ta suurendanud oma isiklikku varan-
5 dust ja valmistanud ette suuri võimalusi
heldeks kinkimiseks; ta toitvat omal ku-
6 lul alati suurt hulka ratsaväge ja hoid-
vat (omavat) enese ümber, ja mitte ainult
kodumaal, vaid ka naaberriikides olevat
ta võimukas, ja selle võimukuse (alalhoid-
mise) pärast olevat ta andnud ema bitu-
riiglaste maale (seal) kõige suursuguse-
male ja kõige vägevamale inimesele me-
7 hele, tal endal olevat naine helveetslaste
hulgast, ema poolt poolõe ja oma naissu-
gulased pannud ta teistesse riikidesse me-
8 hele. Selle suguluse tõttu hoidvat ta hel-
veetslaste poole ja soovivat (neile) head,
vihkavat isegi isiklikult Caesarit ja room-
lasi, sest et nende tulekuga vähendatud
tema võimu ja vend Divitiacus saanud ta-
9 gasi endisele mõju ja au kohale. Kui
roomlastega midagi juhtuks, siis temal
olevat väga suur lootus helveetslaste abil
kuningaks saada; rooma rahva võimu ajal
mitte ainult kuningliku au, vaid ka selle
mõju, mis ta omab, pidavat ta lootuseta
10 kadunuks. Küsimise kaudu sai Caesar ka
teada, et õnnetus ratsaväe lahingus mõni
päev tagasi selle põgenemise algus olevat
tehtud Dumnorixi ja tema ratsanikkude
poolt (sest ratsaväel, kelle äädulased Cae-
sarile appi olid saatnud, oli Dumnorix üle-
maks); nende põgenemisega olevat üle-
jäänud ratsaväge hirmutatud.

Caesar peab Dumnorixi venna Divitiacusega nõu ja annab Dumnorixile andeks.

XIX.

Kui need asjaolud olid teatavaks saanud ja kui neile kahtlustustele lisandusid kõige kindlamad seigad, et ta olevat juhtinud helveetslasi läbi sekvanlaste maa, et ta olevat hoolitsenud, et nad omavahel pantvange annaksid, et seda kõik olevat ta teinud mitte ainult tema enese ja kodanikkude (riigi) käsuta, vaid koguni nende teadmata ja et teda süüdistatakse äädulaste valitseva isiku poolt (vergobret Liscuse poolt), arvas ta küllalt põhjust olevat, mispärast teda kas ta ise karistab või riiki käsib karistada. Kõige selle vastu oli ainult see (üks), et ta teadis (tema) venna Divitiacuse väga suurt kalduvust rooma rahva poole, väga suurt heatahtlikkust enese vastu, ülihead ustavust, õiglust ja mõõdukust; ta kartis nimelt, et tema karistamisega ta haavaks Divitiacust. Ja nii, enne kui midagi ette võtta, käsib ta Divitiacuse enese juurde kutsuda ja, olles kõrvaldanud harilikud tõlgid, räägib temaga Caius Valerius Troucilluse kaudu, kes oli Gallia provintsi ülem ja tema sõber ning keda ta kõigis asjus väga usaldas; ühtlasi tuletab ta meelde, mis tema enese juuresolekul gallide koosolekul Dumnorixist on räägitud, ja seletab, mis igaüks üksikult temast tema juures on ütelnud. Tema (Caesar) palub ja manitseb, et ta ilma teda (Divitiacust) haava-

mata kas ise tema (Dumnorixi) suhtes, kui asi on uuritud, otsustab ehk riiki käsib otsustada.

XX.

- 1 Olles võtnud Caesaril (põlvede) üm-
bert kinni, hakkas Divitiacus pisarsilmi
paluma, et ta venna suhtes mitte liiga
2 raskesti ei otsustaks: tema teades ole-
vat see kõik tõsi ja sellest ei saavat mitte
keegi rohkem kurvastatud kui tema, selle-
pärast et, kuna tema ise mõju poolest ko-
dus ning mujal Gallias väga palju suut-
nud ära teha, too (aga) oma nooruse pä-
rast väga vähe, olevat ta tema abil kõrge-
3 male tõusnud; seda varandust ja jõudu
kasutavat ta (Dumnorix) mitte ainult
tema (Divitiacuse) mõju vähendamiseks,
vaid peagu tema hävitamiseks. Teda siiski
liigutavat vennaarmastus ja rahva arva-
4 mine. Sest kui Caesari poolt temale
(Dumnorixile) midagi liiga karmilt juh-
tuks, kuna tema ise (Divitiacus) on te-
maga (Caesariga) niisuguses sõpruses, siis
mitte keegi ei arvaks, et see on ilma tema
(Divitiacuse) tahtmiseta tehtud; sellest
järgneks, et terve Gallia pöörduks temast
5 ära. Kui ta seda rohkete sõnadega Caesa-
rilt nuttes palus, võtab Caesar tema pa-
rema käe ja nõuab lohutades, et ta teeks
lõpu palumisele; ta seletab, tema sõprus
olevat talle nii kallis, et ta andvat tema
soovi ja palvete pärast andeks ülekohtu
6 riigi vastu ja enese haavamise. (Caesar)
kutsub Dumnorixi enese juurde, peab
venna kinni ja seletab, mis ta temas lai-

dab; ta esitab, mis ta ise teab ja mis kodanikud kaebavad; ta manitseb, et ta tulevikus väldiks kõiki kahtlustusi; ta ütleb *andvat Divitiacuse pärast vennale mineviku andeks*. Dumnorixi paneb ta valve alla, et ta teada võiks, mis ta toimetab ja kelledega kõneleb.

Publius Considiuse eksitus.

XXI.

Selsamal päeval teatati talle salakuulajate poolt, *et vaenlased olevat peatunud mäe jalal 8000 sammuga kaugusel tema laagrist*²¹). Ta saatis järele vaatama, milline on mäe iselaad ja milline on ümbruses tõus mäkke. Läkitati sõnum, *et olevat kerge*. Ta käsib Titus Labienusel, praetori asetäitjal legaadil, kolmanda öövalve ajal kahe leegioniga ja nende juhtidega, kes teed tundma olid õppinud, üles mäe tippu minna; ta seletab, mis plaan tal on. Neljanda öövalve ajal tõttab ta ise sama teed mööda, mida mööda vaenlased olid läinud, nende juurde ja saadab terve ratsaväe enese ette. Publius Considius, keda peeti kõige paremaks sõjaasjanduse tundjaks ja kes Lucius Sulla ja pärast Marcus Crassuse sõjaväes oli olnud, saadetakse salakuulajatega ette.

XXII.

Väikese (esimese) valge ajal, kui Titus Labienus mäe tipus oli ja ta ise vaenlaste laagrist mitte kaugemal ei olnud kui 1500 sammuga, nagu ta pärastpoole vangidelt

2 kuulda sai, ei olnud tema ega Labienuse
tulek (vaenlastel) teada, ruttab Considius
tema juurde hobust tuhatnelja ajades ja
ütleb, *et mägi, mille vallutamist ta Labi-*
enuse poolt oodanud (tahtnud), olevat
3 *vaenlaste käes: seda olevat tema ära tund-*
nud gallia relvadest ja märkidest. Caesar
viib oma väeosad lähimale künkale ja kor-
raldab kolonni. Labienus, nagu tal Caesari
poolt oli kästud, et ta lahingut ei algaks,
välja arvatud juhtum, kui tema enese väe-
osad vaenlaste laagri lähedal näha on, et
rännak sünniks vaenlastele igalt poolt
ühel ajal, olles vallutanud mäe, ootas
4 meie omi ja hoidus lahingust tagasi. Al-
les päise päeva ajal sai Caesar luurajate
kaudu teada, et mägi on oma meeste käes,
et helveetslased on laagriga edasi liiku-
nud ja et Considius hirmu tõttu, mis ta
mitte ei olnud näinud, temale nähtuna oli
5 teatanud. Sel päeval järgneb ta vaenlas-
tele harilikus kauguses ja lööb 3 tuhat
sammu eemal nende laagrist laagri üles.

Helveetslaste lüüasaamine ja põgenemine.

XXIII.

1 Järgmisel päeval, kuna ainult kaks
päeva järele oli jäänud, kui sõjaväele oli
tarvis vilja välja anda (vilja oli tarvis
mõõta), ja kuna ta Bibraktest, kaugelt
kõige suuremast ja rikkamast äädulaste
linnast, mitte rohkem kui 18 tuhat sammu
eemal oli, siis arvas ta, et vaja on toitlus-
asja eest hoolt kanda: ta pöörab tee hel-
veetslaste juurest ära ja ruttab Bibrak-

tesse. Sellest teatatakse vaenlastele gal- 2
lide ratsanikkude dekuriooni Lucius Ae-
miliuse põgenikkude kaudu. Helveetsla- 3
sed, kas sellepärast, et nad arvasid hirmu
tõttu roomlasi eneste kannult lahkuvat,
seda enam, et eelmisel päeval, kuigi kõr-
gemad kohad olid (roomlaste poolt) val-
lutatud, nad ei alanud lahingut, ehk selle-
pärast, et nad lootsid võivat ära lõigata
(meid) viljatagavarast, plaan muudetud ja
teelt kõrvale pööratud, hakkasid meie õmi
järelväe poolt (küljest) taga ajama ja la-
hingusse kutsuma.

XXIV.

Caesar viis pärast seda, kui ta sellele 1
tähelepanu oli pööranud, oma väeosad läh-
hima künka peale ja saatis ratsaväe vaen-
laste rünnakut tagasi lööma. Ta ise kor- 2
raldas vahepeal künka külje keskkohas
kolmekordse kolonni neljast veteraanide
leegionist; aga mäe tippu käskis ta pai- 3
gutada kaks leegioni, mis ta Eesalpses
Gallias hiljuti oli värvanud, ja kõik abi-
väed ning täita terve mäe inimestega ja
samal ajal kanda kraam kokku ühte kohta
ja seda neil kindlustada, kes ülemises kol- 4
lonnis seisid. Helveetslased, järgnedes
kõigi oma vankritega, kogusid vooi ühte
kohta; nad ise, kui meie ratsavägi oli ti- 5
heda kolonniga tagasi löödud ja kilp-
rinne²²) (faalanks) tehtud, liikusid meie
esimese kolonnini.

XXV.

1 Caesar laskis esiti oma, siis kõigi teiste
hobused silmade eest ära viia, et, kõikide
hüdaoht võrdseks tehtud, hävitada põge-
nemise lootust; ta julgustas oma mehi ja
2 algas võitlust. Sõdurid, visates piike kõr-
gemast kohast, murdsid kergesti vaenlaste
kilprinde läbi. See laiali aetud, mõõgad
3 paljastatud, ründasid nad neid. Gallidele
(= helveetslastele) oli võitluses suureks
takistuseks see asjaolu, et, paljud nende
kilbid ühe hoobiga piikidega (piikide ühe
hoobiga) läbi löödud ja üksteise külge
kinnitatud, kuna raud läks kõveraks, nad
ei saanud (neid) välja tõmmata ega, va-
sem käsi koormatud, küllalt vabalt võidel-
4 da, nii et paljud, kaua vehelnud käega,
arvasid paremaks kilbi käest ära heita ja
5 kaitsmata kehaga võidelda. Lõpuks, haa-
vadest nõrkenud, hakkasid nad samm-sam-
mult tagasi nihkuma ja, kuna lähedal oli
umbes 1000 sammu kaugusel mägi, sinna
6 taganema. Kui mäele oli jõutud ja meie
omad liginesid, ründasid boilased ja tu-
linglased, kes ligemale 15 000 mehega vaen-
laste väe sulgesid ja järelväele kaitseks
olid, teel meie omi lahtiselt küljelt ning
piirasid ümber; helveetslased, kes mäele
olid taganenud, nägid seda ja hakkasid
jälle peale tungima ja võitlust uuendama.
7 Roomlased viisid ümberpööratud lipud
kahelt poolt peale (pöörasid ümber ja
ründasid kahelt poolt): esimene ja teine
kolonn, et võidetuile ja tagasilööduile
vastu seista, kolmas, et pealetungijaid ta-
gasi hoida.

XXVI.

Nõnda võideldi kahel rindel kaua ja ägedasti. Kui nad kauem ei suutnud meie omade ründamisele vastu panna, taganesid ühed, nagu olid alanud, mäele, teised kogunesid voori ja oma vankrite juurde. Siiski, tervel selle lahingu ajal, ehk küll võideldi seitsmendast tunnist öhtuni, keegi ei saanud näha vaenlast põgenejana. Voori juures võideldi koguni hilise ööni, sest et nad seadsid valli asemel vankrid ette ja heitsid kõrgemast kohast meie meeste peale, kes liginesid, nooli, ja mõned pil- dusid vankrite ja tõldade vahelt alt üles visk- ja rihmodasid ning haavasid meie mehi. Kui kaua oli võideldud, vallutasid meie mehed voori ja laagri. Seal võeti vangi Orgetorixi tütar ja üks poegadest. Sellest lahingust jäi järele umbes 130 000 inimest ja need läksid pidevalt (edasi) terve selle öö; nad jõudsid neljandal päeval lingonlaste maale, kusjuures tee ei olnud katkestatud ühekski öö osaks (= nad läksid terved ööd ja päevad); kuna meie mehed viitsid kolm päeva ära sõdu- rite haavade ja surnute matmise pärast, siis ei saanud nad neid taga ajada. Caesar saatis käskjalad kirjaga lingonlaste juurde (ja nõudis), et nad neid ei aitaks ei söögikraami ega millegi muu asjaga: *kui nad aitavat, siis tema kohtlevat neid nagu helveetslasi*. Ta ise hakkas neid peale kolmepäevast viivitust terve sõja- väega taga ajama.

Helveetslased ja nende liitlased alistuvad Caesarile ja ta käsib neil tagasi minna omaale maale. Boilastele, kellede eest äädulased paluvad, annab ta luba äädulaste maale asuda.

XXVII.

1 Helveetslased, kõigi asjade puudusest
aetud, saatsid volinikke tema juurde alis-
2 tumise pärast (rääkima). Kui need teda
teel kohtasid ning jalgade ette endid
maha heitsid, alandlikult rääkisid ja nut-
tes rahu palusid ning kui ta neid seal ko-
has, kus nad siis olid, oma tulekut käskis
3 oodata, kuulasid nad sõna. Pärast, kui
Caesar sinna tuli, nõudis ta pantvange,
relvi ja orje, kes nende juurde olevat joos-
4 nud. Sel ajal kui seda kõik öö tulekul
otsitakse ja kogutakse, ligikaudu 6000 ini-
mest sellest suguharust, keda verbigenu-
seks kutsutakse, kas hirmu pärast, et, kui
relvad on käest ära antud, nad tapetakse,
ehk jälle pääsemise lootuses, kuna nad
arvasid, et nii suure alistunute hulga juu-
res nende põgenemine võib kas jääda varju
või koguni teadmatuks, läksid öö algul
helveetslaste laagrist välja ja ruttasid
Reini ja germaanlaste rajade poole.

XXVIII.

1 Kui Caesar omakorda seda teada sai,
käskis ta neil, kellede maast nad läbi olid
läinud, et nad (neid) üles otsiksid ja
tagasi tooksid, kui nad endid vabandada
2 tahavad (süüst puhtad olla tahavad); ta-
gasitooduid kohtles ta vaenlastena; kõik

muud, pantvangid, relvad ja ülejooksikud
välja antud, võttis ta alluvusse vastu. 3
Helveetslasil, tulinglasil ja latoviiklasil
käskis ta tagasi minna omale maale, kust
nad olid välja tulnud, ja et (neil), kuna
kõik põllusaadused olid hävitatud, kodus
midagi ei olnud, millega nälga vaigistada,
siis käskis ta allobroglastel neid viljaga
varustada; neil enestel käskis ta uuesti
korda seada linnad ja külad, mis nad olid
ära põletanud. Ta tegi seda kõigepealt 4
selles mõttes, et ta ei tahtnud, et see koht,
kust helveetslased olid lahkunud, jääks
tühjaks ja et põldude headuse tõttu ger-
maanlased, kes sealpool Reini elavad, ei
tuleks omalt maalt helveetslaste maale üle
ja ei oleks Gallia provintsi ja allobrog-
laste naabriteks. Äädulastele, kes palu- 5
sid, et nad paigutavad boilased oma raja-
desse, kuna need olid ülivahvatena tuntud,
andis ta järele; nendele andsid nad maad
ja võtsid pärast nad (eneste hulka) vastu
võrdsel, nagu ise olid, õiguse ja vabaduse
tingimusel.

Helveetslaste ja nende liitlaste arv enne ja pärast sõda.

XXIX.

Helveetslaste laagrist leiti kreeka täh- 1
tedega valmistatud tabelid ja toodi Cae-
sari kätte, neis tabeleis oli nimede järgi
tehtud kokkuvõtte, milline arv kodust välja
oli läinud neid, kes relvi kanda suutsid,
ja samuti eraldi lapsed, vanamehed ja nais-
terahvad. Kõigi nende inimeste üldarv 2

oli: helveetslasi 263 tuhat, tulinglasi 36 tuhat, latoviiklasi 14 tuhat, rauriklasi 23 tuhat, boilasi 32 tuhat, nende hulgas (neist), kes relvi kanda suutsid, ligi 92 tuhat. Kõigi summa oli ligikaudu 368 tuhat. Nende arv, kes koju tagasi läksid, peale ülelugemist, nagu Caesar oli käskinud, leiti olevat 110 tuhat.

III. Sõda Ariovistusega.

Gallide kaebused Ariovistuse peale. Germaanlaste asumislugu sekvanlaste maale.

XXX.

1 Sõda helveetslastega lõpetatud, tulid
peagu tervest Galliaist kokku riikide pead
saadikutena Caesari juurde õnnitlema:
2 *Nemad saavat aru, kuigi tema sõjaga on*
karistanud helveetslasi vanade ülekohtute
pärast rooma rahva vastu, siiski see ole-
vat juhtunud mitte vähem Galliamaa kui
3 *rooma rahva kasuks, sellepärast et, ehk*
küll olukord olnud kõige õitsvam, olevat
helveetslased omad kodud maha jätnud
niisuguse plaaniga, et tervele Galliale sõ-
jaga peale minna, võimu haarata, valida
suurest hulgast koht eluasemeks, mille nad
on arvanud tervest Galliaist kõige koha-
4 *semaks ning kõige viljakamaks, ja omada*
teised suguharud maksualustena. Nad pa-
lusid, et neil lubatakse kindlal päeval välja
kuulutada kogu Gallia nõupidamine ja et
seda võiks teha Caesari loaga: Neil olevat
mõned asjad, mida nad temalt tahavad

üldisel nõusolekul paluda. See asi lubatud, määrasid nad koosolekuks päeva ja kinnitasid omavahel vandega, et keegi ei teataks sellest, välja arvatud need, kellel üldisel koosolekul on kästud. 5

XXXI.

See koosolek laiali saadetud, tulid needsamad riikide pead, kes enne olid olnud, Caesari juurde tagasi ja palusid, et neil lubataks temaga salaja peidus rääkida nende eneste ja kõikide healust. See saavutatud, viskasid kõik endid nuttes Caesari jalgade ette: *Nemad pingutavat jõudu ja hoolitsevat mitte vähem selle eest, et ei tehtaks avalikuks seda, millest nad on rääkinud, kui selle eest, et saavutada, mida tahavad, sellepärast et, kui tehtaks avalikuks, siis nad nägevat endid minevat vastu kõige suuremale (kõrgemale) piinamisele.* Nende eest rääkis äädulane Divitiacus: *Terves Gallias olevat erakondi kaks, nendest ühes olevat esikohal äädulased, teises arvernlased. Kuna need väga palju omavahel võimu pärast mitu aastat riielnud, olevat juhtunud, et arvernlaste ja sekvanlaste poolt kutsutud tasu eest germaanlased. Neid olevat esiti ligi 15 tuhat üle Reini tulnud; pärast seda, kui toored ja harimata inimesed hakanud armastama gallide põlde, haridust ja rikkust, toodud rohkem üle; nüüd olevat (nende) arv Gallias ligi 120 tuhat. Nendega olevat äädulased oma klientidega ühtelugu sõdinud, neid (äädulasi) olevat suuresti ja õnnetult löö-* 1
2
3
4
5
6

dud (neid olevat löödud ja nad kannatanud suurt viletsust), nad olevat kaotanud terve aadli, terve senati ja terve ratsaväe.

7 Neist lahinguist ja õnnetusist murtud, need, kes oma vahvuse ja rooma rahva külalislahkuse ning sõpruse tõttu ennem Gallias kõige vägevamad olnud, olevat sunnitud sekvanlastele pantvangideks andma riigi kõige suursugusemaid isikuid ja vandega riiki kohustama pantvange tagasi mitte nõudma ega rooma rahvalt abi paluma ega keelduma, et nad alati on nende

8 alluvuses ja käsutuses. Tema üksi olevat terves äädulaste suguharus (riigis), keda ei ole suudetud sundida ei vanduma ega

9 oma lapsi pantvangideks andma. Sellepärast olevat ta riigist põgenenud ja Rooma senatisse tulnud abi nõudma, kuna tema üksi ei ole ei vandega ega pantvangidega

10 seotud. Ent võitjatel sekvanlastel olevat halvemini läinud kui võidetud äädulastel, sest et Ariovistus, germaanlaste kuningas, asunud nende maale elama ja vallutanud ühe kolmandiku sekvanlaste põllust, mis

olevat kõige parem olnud terves Gallias, ja nüüd käskivat ta sekvanlasi teisest kolmandikust lahkuda, sellepärast et mõne

kuu eest tulnud tema juurde 24 000 haruudlast, kellele valmistatavat kohta ja

aset. Mõne aasta pärast juhtuvat, et nad kõik aetakse Gallia rajadest välja ja kõik germaanlased tulevad üle Reini, ei saavat

ju kõrvutada Gallia põldu germaanlaste (omaga) ega võrrelda siinset eluviisi seallega (seda eluviisi harjumust tollega).

12 Ariovistus aga, et kord gallide väed la-

hingus võitnud, milline lahing löödud Admagetobrigas, käsutavat uhkelt ja toorelt ja nõudvat pantvangideks igäühe suursuguseima (isiku) lapsi ja saatvat nende kallal korda kõiksugu karistusi ja piinamisi (teistele hirmuks), kui mõnda asja ei tehta kas tema näpunäite või tahtmise järgi. Ta olevat harimatu, äkiline ja tujukas inimene, tema korraldusi ei suudeta- 13
vat kauem kannatada. Kui Caesarist ja 14
rooma rahvast mingit abi ei olevat, siis pidavat kõik gallid sedasama tegema, mis helveetslased on teinud, et lähevad kodumaalt välja, otsivad teist eluaset ja teisi peatuskohti, mis eemal on germaanlastest, ja proovivad saatust, mis iganes juhtub. 15
Kui sellest teatatakse Ariovistusele, ta ei kahtlevat, et ta tapaks kõik pantvangid, kes tema juures on, kõige hirmsamal viisil ära. Caesar võivat kas oma ja sõjaväe 16
autoriteediga või hiljutise võidu või rooma rahva nimega hirmutada, et suuremat hulka germaanlasi üle Reini ei toodaks, ja ta võivat tervet Galliat Ariovistuse vägivalla eest kaitsta.

XXXII.

See kõne Divitiacuse poolt peetud, hakkasid kõik, kes kohal olid, suure nutuga Caesarilt abi paluma. Caesar pani 2
tähele, et kõigist üksi sekvanlased ei teinud midagi, mis teised tegid, vaid vahtisid norguspäi kurvalt maha. Imestades küsis ta neilt, mis selle põhjuseks on. Sekvanlased ei vastanud midagi, vaid vaikisid sellessamas kurbuses edasi. Kui ta 3

neilt mitu korda oli küsinud ja üldse häält
4 tegema ei jõudnud sundida, seesama äädu-
lane Divitiacus vastas: *Sekvanlaste saatus*
olevat seda viletsam ja raskem teiste omast,
et nad üksi isegi mitte salaja ei julgevat
kaevata ega abi paluda, nad kartvat jul-
5 *must Ariovistuse poolt, kes on kaugel ära,*
nagu oleks ta isiklikult kohal, sest et teis-
tel olevat siiski põgenemise võimalus, sek-
vanlased aga, kuna nad Ariovistuse omale
maale (sissepoole oma piire) vastu võtnud
ja kuna kõik nende linnad olevat tema või-
muses, pidavat ära kannatama kõik piinad.

**Põhjused, mispärast Caesar arvab häda-
vajaliku olevat gallide eest seista.**

XXXIII.

1 Kui need asjaolud olid teatavaks saa-
nud, julgustas Caesar galle sõnadega ja
lubas, et tema hoolitsevat selle asja eest
tulevikus: tal olevat suur lootus (ta oma-
vat suure lootuse), et tema heateo ja auto-
riteedi mõjul Ariovistus teeb lõpu ülekoh-
2 tutele. See kõne peetud, saatis ta koos-
oleku laiali. Pärast seda kohe mitmed
seigad mõjutasid teda, mispärast ta arvas
enesel tarvis olevat seda järele mõtelda ja
ette võtta; kõigepealt nägi ta, et äädula-
sed, keda senati poolt sagedasti vendadeks
ja veresugulasteks (hõimlasteks) oli nime-
tatud, olid germaanlaste orjuses ja alluvu-
ses, ja ta teadis, et nende pantvangid olid
Ariovistuse ja sekvanlaste man, mida ta
pidas nii suure rooma rahva võimu juures
enesele ja vabariigile väga häbistavaks.

Teiselt poolt, ta nägi rooma rahvale häda- 3
 ohtliku olevat, et germaanlased harjuvad
 vähehaaval Reinist üle käima ja neid suu- 4
 rel hulgal tuleb Galliasse; ja ta mõtles, et
 metsikud ja harimata inimesed ei hoidu
 tagasi, kui nad on vallutanud terve Gal-
 lia, nagu enne kimberlased ja teutoonlased
 tegid, minemast provintsi ja sealt Itaa-
 liasse ruttamast, iseäranis sellepärast, et
 sekvanlasi meie provintsist lahutab (ai-
 nult) Rhodanus; ta arvas, et selle vastu
 tuleb võimalikult aegsasti abinõusid leida.
 Ariovistus aga ise oli läinud nii uhkeks 5
 ja nii kõrgiks, et ta näis väljakannatamatu
 olevat.

Caesari esimene saatkond Ariovistuse juures ja Ariovistuse vastus.

XXXIV.

Sellepärast otsustas ta läkitada Ario- 1
 vistuse juurde saadikuid, kes temalt
 nõuaksid, et ta valiks mõne koha ühekaugusel
 neist mõlematest läbirääkimiseks:
tema tahtvat temaga riigist ja mõlemaile
ülitähtsaist asjust kõnelda. Sellele saat- 2
 konnale Ariovistus vastas: *Kui temal Caesariilt*
midagi vaja oleks, tema läheks tema
juurde; kui tema (Caesar) temalt midagi
tahab, siis olevat tarvis tema juurde tulla.
Pealegi ei julgevat ta minna ilma sõjaväeta 3
neisse Gallia osadesse, mis Caesar valdab,
ja ta ei võivat ilma suure varustiseta ega
vaevata sõjaväge ühte kohta koguda. Tei-
selt poolt — temale näivat imelik, mis asja

on kas Caesaril või üldse rooma rahval tema Gallias, mille ta olevat sõjas ära võitnud.

Caesari teine saatkond Ariovistuse juures.

XXXV.

- 1 Need vastused Caesari kätte toodud, lä-
kitab Caesar uuesti tema juurde saadikud
2 järgmiste volitustega: *Kui juba*²³) *tema ja*
rooma rahva nii suure heateo osalisena,
kuna teda tema konsuliks olemise ajal ole-
vat senati poolt kuningaks ja sõbraks ni-
metatud, sellise tänuga temale ja rooma
rahvale vastavat, et ta, olles kutsutud, tõr-
gub kohtumisele tulemast ja ei arva ene-
sel tarvis olevat rääkida üldisest asjast ega
seda teada, (siis), mis ta temalt nõuab, ole-
3 *vat järgmine: Esiteks, et ta ei tooks min-*
gisugust inimeste hulka enam üle Reini
Galliasse, teiseks, et ta annaks tagasi pant-
vangid, keda ta omab äädulastelt, ja teeks
korralduse sekvanlastele, et neid, keda
need omavad, tema (Ariovistuse) nõusole-
kul lubatakse tagasi anda neile (äädulas-
tele), ja ei ärritaks ülekohtuga äädulasi
ning ei tungiks neile ega nende liitlastele
4 *sõjaga peale. Kui ta nii teeks, oleks te-*
mal ja rooma rahval temaga kestav armas-
tus ja sõprus; kui ta (aga) ei peaks saa-
vutama, (mida tahab), siis tema ei jätvat
tähele panemata liigategemisi äädulastele,
sest et, kui Marcus Messala ja Marcus Piso
olnud konsulid, olevat senat otsustanud, et
igäüks, kes Gallia provintsi valitseb, kait-

seb (ka) äädulasi ja teisi rooma rahva sõpru (nii palju), kui palju ta võib seda teha, arvestades riigi kasu.

Ariovistuse vastus ja ähvardused.

XXXVI.

Selle peale Ariovistus vastas: Olevat 1
sõjaõigus, et need, kes on võitnud, neid,
keda nad on võitnud, käsutavad, kuidas
tahavad; samuti olevat rooma rahvas har-
junud käsutama võidetuid mitte mõne teise
eeskirja, vaid oma arvamise järgi. Kui 2
tema ise rooma rahvale ette ei kirjutavat,
kuidas see oma õigust tarvitab, siis ei ole-
vat kohane rooma rahval teda tema õigu-
ses takistada. Äädulased olevat tehtud 3
tema maksualusteks, sest et nad olevat kat-
sunud sõjaõnne ja võidelnud relvadega
ning allutatud. Caesar tegevat suurt üle- 4
kohut, kuna ta oma tulekuga vähendavat
tema sissetulekuid. Ta ei andvat äädulas- 5
tele pantvange tagasi ja ei alustavat nen-
dega ega nende liitlastega ülekohtuselt
sõda, kui nad selle juurde jäävat, milles
kokku olevat lepitud (mis tingimuseks teh-
tud), ja iga aasta maksu ära maksvat; kui
nad seda ei tegevat, siis ei aitavat neid
kaugeltki mitte rooma rahva venna nimi.
Mis puutuvat sellesse, et Caesar talle tea- 6
tavat, ta karistavat äädulastele tehtud üle-
kohtute eest, siis mitte keegi ei olevat te-
maga ilma oma hukuta võidelnud. Kui ta 7
tahab, mindagu kokku: tema teadvat, mis
võitmatud germaanlased, kes väga vilunud

relvades ja kes 14 aasta jooksul ei olevat katuse all (elamus) käinud, vahvusega suudavad teha.

Caesari sõjakäik Ariovistuse vastu ja Vesontio linna vallutamine.

XXXVII.

1 Selsamal ajal²⁴), kui Caesarile neid
mandaate esitati, tulid saadikud äädulaste
2 juurest ja treverlaste juurest: äädulased
(tulid) kaebama, et haruudlased, kes hil-
juti olid Galliasse toodud, rüüstavad nende
maad: *nad ei olevat jõudnud isegi pant-
vange andes Ariovistuselt rahu lunastada;*
3 *treverlased aga (tulid kaebama), sada küla*
sueeblassi olevat asunud Reini kaldale, et
4 *katsuda Reinist üle tulla; nende eesotsas*
olevat vennad Nasua ja Cimberius. Caesar,
sellest tugevasti erutatud, otsustas rutata,
et mitte, kui uus salk sueeblassi vanade
Ariovistuse vägedega on ühinenud, ei
oleks vähem kerge (= raske) vastu panna.
5 Ja nõnda, kui varustusasi oli võimalikult
kiiresti korraldatud, ruttab ta suurte päe-
vatekondadega Ariovistusele vastu.

XXXVIII.

1 Kui ta oli edasi läinud 3 päeva tee, tea-
tati talle, et Ariovistus ruttavat kõigi oma
sõjavägedega vallutama Vesontiot, mis on
sekvanlaste kõige suurem linn, ja ta ole-
vat ära käinud 3 päeva tee omalt maalt.
2 Caesar otsustas väga ettevaatlik olla, et
3 seda ei juhtuks. Sest selles linnas oli väga

suur tagavara kõiksugu asju, mis sõjas ka- 4
 sutatavad, ja ta oli koha iseloomu poolest
 nii kindlustatud, et pakkus suure võima-
 luse sõda pikale venitada, kuna Dubise
 jõgi, nagu sirkliga tõmmatud, ümbritseb 5
 peagu tervet linna; ülejäänud vahe, mida
 ei ole rohkem kui 1600 jalga ja kus jõgi
 puudub, võtab enese alla väga kõrge mägi,
 nii et mäe jalg puudutab mõlemalt poolt 6
 jõe kaldaid. Selle (mäe) muudab ümber-
 ehitatud müür kindluseks ja ühendab lin-
 naga. Siia ruttab Caesar suurte päevaste 7
 ja öösiste teekondadega ja, linn vallutatud,
 paigutab sinna²⁵) kaitseväge.

Kabuhirm rooma sõjaväes.

XXXIX.

Sel ajal, kui ta mõned päevad Veson- 1
 tios toitlusasja ja transpordi pärast viivi-
 tab, meie meeste järelepärimise ja gallide
 ning kaupmeeste juttude põhjal, kes rää-
 kisid, et *germaanlased olevat hiiglasuu-*
re²⁶) kasvuga, uskumata vahvad ning osa-
vad relvades (nad ütlesid, tihti, kui nad
nendega kohanud, ei olevat nad suutnud
kannatada isegi nende nägu ja silmade te-
ravust), nii suur hirm vallutas järsku
 terve sõjaväe, et ta tegi kangesti segaseks
 kõikide mõtted ja meeled. See (hirm) tek- 2
 kis esiti sõjatribuunidest ja teistest peali-
 kutest, kes, olles järgnenud Caesarile
 (Rooma) linnast sõpruse pärast, ei oma-
 nud suurt vilumust sõjaasjanduses; mõni 3
 nendest, mingisugune põhjus esitatud,
mille ütles enesel minekuks ülitarviliku

olevat, palus, et lubataks lahkuda tema
nõusolekul; mõned jäid häbi pärast, et väl-
4 tida kahtlustust hirmus. Need ei jõudnud
teeselda ega vahel pisaraid tagasi hoida:
telkidesse peitu pugunud, nad kas kaeba-
sid oma saatuse üle või halisesid oma sõp-
5 radega üldise hädaohu pärast. Igal pool
terves laagris kinnitati testamente. Nende
kõnede ja hirmu mõjul vähehaaval isegi
need, kes laagrielus suurt vilumust oma-
sid, sõdurid ja tsenturioonid ning need,
6 kes ratsaväge juhatasid, löid kartma. Kes
neist tahtsid, et neid arvataks vähem arga-
deks, need ütlesid, *nad ei pelgavat* (vereri)
vaenlast, vaid nad kartvat (timere) *tee kit-*
susi (*kitsaid teid*) *ja metsade suurust*
(suuri metsi), mis on nende ja Ariovistuse
vahel, ja kas jõutakse küllalt hõlpsasti
7 *moona juurde vedada. Mõned olid teata-*
nud isegi Caesarile, kui ta käskivat laag-
riga liikuma hakata ja lippe kanda, siis
sõdurid ei kuulavat käsku (ei alistuvat kä-
*sule) ja hirmu pärast ei hakkavat*²⁷*) nad*
lippe kandma.

Caesari rahustav kõne.

XL.

1 Kui ta (Caesar) seda oli märganud ja
koosolek oli kokku kutsutud, millel omati
kohal kõikide järkude tsenturioonid, süü-
distas ta neid raskesti: *Esiteks, kas nad ar-*
vavat, et nendel tuleb küsida või arutada,
millisesse külge või millise eesmärgiga
2 *neid viiakse. Kui tema konsul olnud, ole-*

vat Ariovistus väga kangesti püüdnud sõp-
rust sobitada rooma rahvaga, mispäras-
t võiks keegi arvata, et tema nii mõtlemata
kohustusest (rahu pidada) loobub? Tema 3
uskuvat nimelt kindlasti, et, olles teada
saanud tema (Caesari) nõudmised ning nä-
hes ära tingimuste õiglust, ta ei lükkavat
tagasi ei tema ega rooma rahva sõbralik-
kust. Kui tema aga hullusest ning mee- 4
tusest hakkavat sõdima, mis nad lõpuks
kartvat? või mispäras- nad ei lootvat oma
vahvusele või tema korralikkusele? Selle 5
vaenlasega olevat proovitud sõdida (häda-
ohtu) meie isade ajal, kui selgunud pärast
kimberlaste ja teutoonlaste purustamist
Gaius Mariuse poolt, et sõjavägi pälvinud
mitte vähem kiitust kui pealik ise. Ole-
vat proovitud ka hiljuti Itaalias orjade
mässu ajal, keda toetanud siiski mõneski
suhtes kogemused ja kord, mis nad meilt
olevat õppinud. Sellest võivat arvata, kui 6
palju headust omab eneses püsivus (kui
hea asi on püsivus), sellepäras- et nad ole-
vat mõnel ajal põhjuseta kartnud neid
(vaenlasi), kes relvadeta, pärast olevat nad
neid, relvastatud ja võidukaid (vaenlasi),
ületanud (püsivusega). Lõpuks, need ole- 7
vat needsamad, kelledega helveetslased, kes
ei olevat siiski suutnud võrdsed olla meie
sõjaväega, tihti olevat võidelnud, mitte ai-
nult omal, vaid isegi nende maal, ja ena-
masti võitnud. Kui mõnesid peaks heidu- 8
tama gallide õnnetu lahing ja põgenemine,
need, kui nad uuriksid, võiksid leida, kuna
gallid olnud kauasest sõjast väsinud, et
Ariovistus, kuna ta hoidnud end mitmed

kuud laagris ja soodes varjul ning ei ole-
vat omalt poolt teinud võimalikuks (lahin-
gut alata), tunginud äkki peale neile, kes
lahingu pärast juba lootuse kaotanud ja
laiali läinud, ja võitnud rohkem kavala
9 plaani kui vahvusega. Selle kavalusega,
mis oli kohane harimata ja vilumata ini-
meste vastu, tema isegi lootvat, et ei või-
vat petta meie sõjavägesid. Need, kes oma
10 kartuse seovad moona juurdeveo ja tee kit-
sustega²⁸), talitavat häbematult, kuna nad
näivat kas ülemjuhataja kohustetäitmise
korralikkuses lootuse kaotanud olevat või
11 (temale) ette kirjutavat. See olevat tema
mure; moona hankivat sekvanlased, leuk-
lased ja lingonlased, ja juba olevat viljad
väljadel valmis; tee üle võivat nad varsti
12 ise otsustada. Mis puutuvat sellesse, et
öeldakse, nad ei kuulavat käsku ega hak-
kavat lippe kandma, siis teda see sugugi
ei heidutavat, kuna ta teadvat, et neil,
kelle käsku sõjavägi ei olevat kuulanud,
puudunud õnn kas asja halvasti juhtimise
13 pärast või mõne avastatud roima puhul
olevat paljastatud ahnust; tema süüetus
paistvat tervest elust, õnn sõjast helveets-
14 lastega. Järelikult ta tegevat seda kohe,
mida kavatsenud edasi lükata (kaugemale
päevale kanda), ja lähimal ööl neljanda
öövalve ajal liikuvat laagriga edasi, et või-
malikult ruttu võiks teada saada, kas
nende juures kehtib häbi- ja kohusetunne
15 või hirm. Kui aga peale seda keegi ei
peaks talle järgnema, ta minevat siiski
üheainukese kümnenda leegioniga, milles
ta ei kahtlevat, ja see olevat talle ihukait-

seks. Seda leegioni Caesar hoidis iseäranis ja usaldas kõige rohkem vahvuse pärast.

XLI.

Selle kõne järele muutusid imelisel viisil kõikide mõtted, tekkis suurim vaimustus ja võitlushimu, ja kümnes leegion tänas esimesena teda sõjatribuunide kaudu, et ta nende üle parima otsuse oli teinud, ja kinnitas, *ta olevat täiesti valmis sõja vastu*. Selle järele rääkisid läbi teised leegionid sõjatribuunidega ja esimese järgu (esimeste tsentuuriate) tsenturioonidega, et nad paluksid Caesarilt andeks: *nad ei olevat kunagi kahelnud ega kartnud ega mõtelnud, et kõige tähtsamais sõjaasjus kehtib nende, aga mitte ülemjuhataja arvamine*. Olles vastu võtnud nende vabanduse ja olles otsinud Divitiacuse abil, kuna teda usaldas ta gallidest kõige rohkem, (niisuguse) tee, et üle (enam kui) 50 000 sammu võis viia sõjaväe ringi lagedaid kohti mööda, neljanda valvekorra ajal, nagu ta oli ütelnud, asus ta teele. Seitsmendal päeval, kuna ta teed ei olnud katkestanud, kuulis ta luurajailt, Ariovistuse sõjavägi olevat meie omadest 24 000 sammu kaugel.

Caesari kohtumine Ariovistusega.

XLII.

Kui Caesari tulekust kuuldi, saadab Ariovistus volinikke tema juurde (ütlemata): *Võivat see, mis (quod) kohtumise suhtes enne nõudnud, tema poolt toimuda*,

2 kuna ta (Caesar) olevat tulnud lähemale
ja tema mõtlevat võivat seda teha ilma hä-
daohuta. Caesar arvas, et ta on juba õpe-
tust võtnud, ja ei lükanud ettepanekut ta-
gasi, kuna seda, mida enne palvest hooli-
mata (paluvale) keeldus (tegemast),
3 (nüüd) vabatahtlikult lubas; ta hakkas
kindlasti lootma, et ta loobub isekusest
tema oma ja rooma rahva nii suurte hea-
tegude pärast tema vastu, kui tema nõud-
mised on teada saadud. Kohtumiseks mää-
4 rati sellest päevast viies päev. Kuna vo-
linikke sel ajal sageli sinna ja siia nende
vahel saadeti, nõudis Ariovistus, et Caes-
sar ei tooks läbirääkimise juurde ühtegi
(mõnda) jalaväelast: ta kartvat, et teda
tema poolt kavalal kombel (hakatakse)
võrgutama; mõlemad tulgu ratsaväega;
5 muul tingimusel ta ei tulevat. Et Caesar
ei tahtnud sel põhjusel katkestada läbi-
rääkimist ja et ta ei julgenud oma elu usai-
dada gallia ratsaväe kätte, siis pidas ta
kõige kohasemaks, kui gallia ratsanikelt
olid kõik hobused ära võetud, sinna (nen-
de selga) paigutada kümnenda leegioni,
mida ta kõige rohkem usaldas, legionääre,
et ta omaks kaitse võimalikult sõbraliku,
6 kui midagi oleks tarvis teha. Kui see oli
toimunud, keegi kümnenda leegioni sõdu-
reist ütles mitte ilma naljata: Caesar ole-
vat teinud rohkem kui lubanud; ta olevat
lubanud, et kümnes leegion on talle ihu-
kaitseväeks, (aga) tõstnud (neid ise) rat-
sanikkude seisusse.

XLIII.

Oli suur tasandik ja temal küllalt kõrge mullaküngas. See koht oli peagu ühekaugusel Ariovistuse ja Caesari laagreist. Sinna, nagu oli kokku lepitud, tulid nad läbi rääkima. Caesar rivistas leegioni, mille ta hobustel kaasa oli toonud, kahesaja sammu kaugusel sellest künkast. Ka Ariovistuse ratsanikud peatusid samal kaugusel. Ariovistus nõudis, et räägitaks hobuste seljast ja peale enese kumbki võtaks ühes läbirääkimise juurde 10 (inimest). Kui sinna oli jõutud, tuletas Caesar kõne algul oma ja senati heategusid tema suhtes meelde, et *teda olevat senati poolt kuningaks ja sõbraks nimetatud ja olevat väga rikkalikult kingitusi saadetud*; ta tõendas, et *selline asi olevat juhtunud vähestele ja olevat lastud harilikult osaks saada suurte teenetega inimestele (inimeste suurte teenete eest)*; tema, kuigi ta ei olevat omanud võimalust ega õiget põhjust nõuda, saanud need autasud tema (Caesari) ja senati armu ja helduse pärast. Ta seletas ka, kui vanad ja kui tõelised olevat sõpruse põhjused neil (roomlastel) äädulastega, millised senati otsused, mitu korda ja kui austavad nende suhtes olevat tehtud, kuidas äädulased olevat olnud kõik aeg Gallias esikohal, veel enne meilt sõpruse otsimist. Rooma rahva komme olevat niisugune, et ta tahab, et liitlased ja sõbrad omast mitte ainult midagi ei kaotaks, vaid et nad mõju, väärikuse ja au poolest kõrgemale saaksid; kes võiks ometi

lubada, et see ²⁰) neilt ära võetaks, mis nad
9 rooma rahva sõpruse juurde on kaasa toonud? Edasi nõudis ta sedasama, mis ta volinikel mandaatides oli käskinud ütelda: *Et ta ei hakkaks sõdima ei äädulaste ega nende liitlastega, et ta annaks tagasi pantvangid; kui ta ei võivat mingit osa germaanlastest tagasi saata, et siis vähemalt ta ei lubaks neid (mõnesid) rohkem üle Reini tulla.*

XLIV.

1 Ariovistus vastas Caesari nõudmiste
peale vähe, (aga) oma voorustest rääkis
2 ta palju: *Ta olevat üle Reini tulnud mitte omal tahtel, vaid palutud ja kutsutud gallide poolt; ta olevat jätnud maha kodumaa ja sugulased mitte ilma suure lootuse ja suurte tasudeta; ta omavat Gallias nende eneste (gallide) poolt loovutatud asukohad; pantvangid olevat antud nende omal tahtel; maksu võtvat ta sõjaõiguse põhjal, mis võitjad võidetuile peale panna on harjunud. Mitte tema ei olevat*
3 *gallidega, vaid gallid olevat temaga sõdima hakanud: kõik Gallia suguharud olevat tulnud teda ründama ja temaga sõdima (olevat omanud laagrid tema vastu); kõik need sõjaväed olevat tema ühe lahinguga*
4 *minema kihutanud ja ära võitnud. Kui nad uuesti sooviksid katsetada, oleks tema valmis uuesti otsustavalt võitlema; kui nad tahaksid rahu kasutada, oleks ülekohutune keelduda sõjamaksust, mida vabatahtlikult selle ajani on maksnud. Rooma*
5 *rahva sõprus pidavat temale olema ehteks*

ja kaitseks, mitte kahjuks, ja selles loo-
 tuses olevat ta seda kätte saada püüdnud.
 Kui rooma rahva pärast peaks vähenema
 sõjamaks ja alistunud peaks ära kis-
 tama, siis loobuvat tema mitte vähem meel-
 sasti rooma rahva sõprusest, kui (ta seda)
 kätte saada olevat püüdnud. Mis puutu- 6
 vat sellesse, et ta toovat hulka germaan-
 lasi Galliasse, siis tegevat ta seda enese
 kaitseks, aga mitte Gallia ründamiseks;
 selle asja tõenduseks olevat see, et, kui
 teda ei oleks kutsutud, ta ei oleks tulnud
 ja tema ei olevat peale tunginud, vaid
 kaitsenud. Tema tulnud enne Galliasse 7
 kui rooma rahvas. Mitte kunagi enne seda
 aega ei olevat rooma rahva sõjavägi Gallia
 provintsi rajadest välja läinud. Mida ta 8
 siis õieti tahtvat? Miks tulevat ta tema
 valdkonda? See Gallia olevat tema pro-
 vints nagu too meie oma. Nagu talle ei
 oleks tarvis järele anda, kui ta meie maale
 peale tungiks, nii olevat meie samuti üle-
 kohtused, kuna meie segavat teda tema
 õiguses. Mis puutub tema ütlemisse, et 9
 äädulasi on vendadeks nimetatud, siis te-
 ma ei olevat nii metsik ega nii asjatund-
 matu, et ta mitte ei teaks, et viimases
 sõjas allobroglastega äädulased ei aidanud
 roomlasi, ega olevat nad ka ise kasutanud
 rooma rahva abi neis võitluisis, mis nad
 (äädulased) tema enesega ja sekvanlastega
 pidanud. Mis puutub sõjaväe omamisse 10
 Gallias, siis ta pidavat arvama, et Caesar,
 teeseldes sõprust, omab (selle) tema hä-
 vitamise põhjusel. Kui ta (= qui) ära 11
 ei minevat ja sõjaväge ära ei viivat neist

- 12 kohtadest, siis ei pidavat ta teda mitte sõbraks, vaid vaenlaseks. Kui ta aga tema ära tapaks, teeks ta meelt mööda paljudele rooma rahva tuntud isikuile ja aukandjaile; seda olevat ta kindlasti teada saanud neilt enestelt nende käskjalgade kaudu, nende kõikide tänu ja sõprust võiks ta tema surmaga osta. Kui ta aga ära minevat ja Gallia talle vabaks valdkonnaks andvat, kinkivat ta talle suure autasu ja kõik sõjad, ükskõik missugused ta tahab pidada, ilma igasuguse tema (Caesari) vaevata ja hädaohuta viivat tema lõpule.

XLV.

- 1 Caesari poolt räägiti palju selles mõttes, mispärast ta ei võivat (oma) nõudmisest loobuda: *Ei tema ega rooma rahva komme ei lubavat maha jätta väga teenekaid liitlasi, ka ei arvavat ta, et Gallia on ennem Ariovistuse kui rooma rahva*
- 2 *oma. Arvernlased ja ruteenlased olevat Quintus Fabius Maximuse poolt sõjas ära võidetud, neile olevat rooma rahvas andestanud ja (nende maad) provintsiks mitte muutnud ega maksu peale pannud.*
- 3 *Järelikult, kui kõige vanemat aega olevat tarvis silmas pidada, siis rooma rahva valitsus olevat igal juhul (= kindlasti) Gallias kõige seaduslikum; kui aga senati otsuse järele olevat tarvis käia, siis Gallia pidavat vaba olema, kuna tema olevat tahtnud, et ta võidetuna kasutaks oma seadusi.*

XLVI.

Sel ajal kui seda läbirääkimisel arutatakse (= arutati), teatati Caesarile: *Ariovistuse ratsanikud tulevat künkale lähemale ja ratsutavat meie omade poole, pildudes meie omade peale kive ja nooli.* Caesar teeb (= tegi) lõpu rääkimisele ja taganes omade juurde ning käskis neil üldse noolt vaenlastele vastu mitte visata. Tõepoolest, ehkki ta nägi valitud leegionil lahingu ratsaväega ilma igasuguse ohuta olevat, arvas ta siiski seda mitte alata, et, kui vaenlased on löödud, võiks ütelda: *Neid on tema poolt läbirääkimisel usalduse (kurjastipruukimise) tõttu petetud.* Kui pärast seda terves sõjaväes levinud oli, millist kõrkust Ariovistus läbirääkimisel tarvitades ei olnud kogu Galliat roomlastele mitte lubanud ja (millise kõrkusega) tema ratsanikud olid teinud kallaletungi meie omadele ning kuidas see oli katkestanud läbirääkimise, tekkis sõjaväes väga suur (palju suurem) vaimustus ja väga suur võitlusind.

Caesar keeldub teisele kohtumisele minemast. Ariovistus vangistab Caesari saadikud.

XLVII.

Kahe päeva võrra hiljem saadab Ariovistus Caesari juurde volinikud (ütleva): *Tema tahtvat neist asjust, milledest nende vahel rääkima hakatud, aga mitte lõpetatud, temaga rääkida: et kas ta ei määraks*

2 uuesti kohtumiseks päeva või, kui ta seda
mitte ei taha, ei läkitaks kedagi omadest
3 saadikuna tema juurde. Caesarile ei paist-
nud kohtumiseks põhjust olevat ning seda
4 enam, et eelmisel päeval germaanlased ei
suutnud tagasi hoiduda noolte pildumisest
5 meie omade peale. Ta arvas, et voliniku
omade hulgast läkitaks ta tema juurde
6 suure hädaohuga ja tooks ohvriks metsi-
kutele inimestele. Kõige kohasem näis
tema juurde läkitada (*ad eum mittere*)
Gaius Valerius Procillus, Gaius Valerius
Caburuse poeg, väga vahva ja haritud
noormees, kelle isa sai Gaius Valerius
Flaccuselt rooma kodaniku õigused kingi-
tuseks, niihästi ustavuse kui ka gallia
keele oskamise pärast, mida Ariovistus
pika harjumuse tõttu juba palju tarvitas,
ja sellepärast, et germaanlastel ei olnud
põhjust temale (*in eo*) paha teha, ning
Marcus Metiust, kes kasutas Ariovistuse
külalislahkust (= oli Ariovistuse sõber).

5 Neil käskis ta teada saada, mis Ariovis-
6 tus ütleb, ja enesele edasi anda. Kui Ario-
vistus neid enese juures laagris silmas,
hakkas ta oma sõjaväe juuresolekul kisen-
dama: *Miks tulevat nad tema juurde? Kas*
luuramise pärast? Kui nad katsusid rää-
kida, takistas ta (neid) ja pani (nad)
raudu.

**Kokkupõrked germaanlaste ja roomlaste
vahel.**

XLVIII.

1 Selsamal päeval viis ta laagri edasi ja
peatus mäe jalal 6000 sammu kaugusel

Caesari laagrist. Järgmisel päeval juhtis ta oma sõjaväed Caesari laagrist mööda ja tegi laagri üles 2000 sammu kaugusel temast teisel pool selle kavatsusega, et Caesarit eraldada viljast ja moonast, mis veeti sekvanlaste ja äädulaste maalt. Sellest päevast alates viis Caesar viiel päeval vahetpidamata oma sõjaväed laagri ette välja ja omas korraldatud kolonnis, et, kui Ariovistus tahaks võidelda, tal ei puuduks võimalus. Kõigil neil päevadel hoidis Ariovistus sõjaväe laagris, ratsaväe lahingut arendas ta iga päev. Võitlusvõtte, milles germaanlased olid endid harjutanud, oli järgmine: Oli 6000 ratsanikku, arvult sama palju väga kiireid ja tugevaid jalaväelasi, keda nemad tervest sõjaväest igapäev ühe enese kaitseks välja olid valinud; nendega nad viibisid lahingutes. Nende juurde taganesid ratsanikud; need jooksid kokku, kui kuskil oli raskusi (kui midagi oli kõvem); nad võtsid oma kaitse alla (ümbritsesid), kui mõni, olles saanud raske haava, hobuse seljast oli maha kukkunud; kui kuhugi kaugemale oli tarvis minna või rutem taganeda, oli nende kiirus harjutuse mõjul nii suur, et, hoides hobuste lakkadest kinni, nad võrrutasid jooksu (hobustega).

XLIX.

Niipea kui Caesar märkas, et ta hoidub laagris ja et teda kauem ei takistaks moonaveos, teisel pool seda kohta, kus germaanlased asusid, ligikaudu 600 sammu neist, valis laagri jaoks sünda

2 koha ning, kolmekordne kolonn tehtud,
3 tuli sinna kohta. Ta käskis esimesel ja
4 teisel kolonnal relvis olla ning kolmandal
5 laagrit kindlustada. See koht, nagu öel-
dud, oli vaenlasest umbes 600 sammu kau-
gusel. Sinna saatis Ariovistus arvult ligi-
kaudu 16 000 lahinguvalmis meest terve
ratsaväega, et need väed hirmutaksid meie
4 omi ja takistaksid kindlustamist. Caesar,
sellele vaatamata, nagu enne oli otsusta-
nud, käskis kahel kolonnal vaenlast tagasi
tõrjuda ning kolmandal kindluse valmis
5 teha. Kui laager oli kindlustatud, jättis
ta sinna kaks leegioni ja osa (poole) abi-
vägedest, neli ülejäänud (leegioni) viis ta
suuremasse laagrisse tagasi.

**Osa germaanlasi ründab ühte Caesari laagrit. Põhjus, mispärast Ariovistus otsustas-
vasse lahingusse ei astunud.**

L.

1 Järgmisel päeval viis Caesar oma har-
jumuse kohaselt sõjaväed mõlemast laag-
rist välja, läks vähekene suuremast laag-
rist kaugemale, korraldas kolonni ja tegi
2 vaenlastele võimalikuks võidelda. Niipea
kui ta märkas, et nad isegi sel korral välja
ei tule, viis ta keskpäeva ümber sõjaväe
laagrisse tagasi. Alles siis saatis Ariovis-
tus osa oma sõjavägedest väiksemat laag-
rit ründama. Mõlemal pool võideldi vi-
3 haselt kuni õhtuni. Paljud haavad löö-
dud ja saadud, viis Ariovistus pärast päi-
kese loojangut oma väed laagrisse tagasi.
4 Kui Caesar vangidelt küsis, et mispärast

Ariovistus otsustavalt ei võitle, sai ta teada, et põhjus on see, et germaanlastel on niisugune komme, et nende pere-emad määravad liiskude ja ennustuste kaudu, kas lahingut lüüa on kasulik või mitte; need ütlevat nii: *Ei olevat võimalik, et germaanlased võidavad, kui nad enne noorkuud võitlevad.*

Otsustav lahing; germaanlaste kaotus ja põgenemine. Ariovistuse pääsemine; tema perekonna saatus.

LI.

Teisel päeval jättis Caesar mõlemale laagrile kaitse, mis küllalt paistis olevat ning asetas kõik abiväed vaenlaste nähes väiksema laagri ette, et neid (abivägesid) silmakirjaks (petteks) tarvitada, kuna sõdurite-legionääride hulga poolest, võrreldes vaenlaste arvuga, ta oli nõrgem; tema ise, kolmekordne kolonn tehtud, tungis vaenlaste laagrini. Nüüd alles tõid germaanlased häda sunnil oma väed laagrist välja ja seadsid suguharude kaupa ühekaugusele üksteisest: haruudlased, markomanlased, triboklased, vangionlased, nemetlased, sedusilased, sueeblased, ning ümbritsesid terve oma kolonni tõldade ja vankritega, et ei jääks mingit lootust põgenemiseks. Sinna asetasid nad naisterahvad, kes lahingusse minejaid väljasirutatud kätega nuttes palusid, et nad ei anaks neid roomlastele orjusse.

LII.

- 1 Caesar tegi (üksikute) leegionide üle-
mateks (üksikud) legaadid ja kvestori ³⁰),
2 et igaüks omaks neid oma vahvuse tun-
nistajatena; ta ise algas lahingut paremalt
3 tiivalt, kuna ta oli märganud, et see vaen-
lase osa on kõige vähem tugev (= kõige
nõrgem). Kui signaal oli antud, tungisid
4 meie omad nii ägedasti vaenlastele peale
ning vaenlased jooksid nii äkki ja ruttu
ettepoole, et ei antud aega visata vaen-
laste peale piike. Piigid ära visatud, või-
5 deldi käsitsi mõõkadega. Aga germaan-
lased tegid ruttu oma kombe järgi kilp-
rinde ja kannatasid mõõkade hoobid välja.
6 Leidus palju meie sõdureid, kes kargasid
faalanksi (kilprinde) peale ja kiskusid kä-
tega kilbid ära ja löid haavu ülaltpoolt.
7 Kuna vaenlaste kolonn vasemal tiival oli
löödud ja põgenema aetud, surusid nad
paremal tiival oma hulgaga tugevasti meie
rinnet. Kui seda märkas noormees Pub-
lius Crassus, kes ratsaväge juhatas, saatis
ta, sest et ta oli vabam kui need, kes rin-
del liikusid, kolmanda kolonni meie oma-
dele, kes hädas olid, appi.

LIII.

- 1 Nii alustati lahing uuesti, aga siis
pöörasid kõik vaenlased seljad ja ei laka-
nud enne põgenemast, kui olid jõudnud
Reini jõe äärde (juurde), ligikaudu 50 000
2 sammu sellest kohast. Ainult mõned püüd-
sid seal kas jõule lootes üle ujuda või ot-
sisid enestele pääsu leitud lootsikute abil.

Nende hulgas oli (ka) Ariovistus, kes, kui ta oli leidnud kaldale kinniseotud loot-siku, põgenes selles; kõik muud, ajades ratsaväega taga, tapsid meie omad ära. Oli kaks Ariovistuse naist, üks rahvuse poolest sueblane, kelle ta kodust oli enesega ühes toonud, teine nooriklane, kuningas Voccio õde, kelle ta Gallias oli naiseks võtnud ja kes venna poolt oli saadetud: mõlemad hukkusid sel põgenemisel; kaks tüdart: üks neist surmati, teine võeti vangi.

Procilluse ja Metiuse vabastamine.

Gaius Valerius Procillus, kui teda, kolme ketiga seotud, vahtide poolt põgenemisel veeti, langes Caesari enese kätte, kes vaenlasi ratsaväega taga ajas. Just see asi valmistas Caesarile mitte vähem rõõmu kui võit ise, kuna ta nägi väga auvat Gallia provintsi inimest, oma tuttavat ja sõpra, ära kistud vaenlaste kätest ja temale tagasi toodud, ja tema õnnetuse pärast saatus ei vähendanud midagi (nii) suurest rõõmust ja hõiskamisest. See rääkis (is dicebat), *et tema juuresolekul olevat kolm korda tema pärast liisku heidetud, kas teda kohe tules ära hukata või mõneks teiseks ajaks alles hoida: liiskude armust olevat ta terve.* Samuti leiti ja toodi tema (Caesari) juurde tagasi Marcus Metius.

Sueeblaste taganemine. Talikorterid.
Caesari lahkumine Itaaliasse.

LIV.

1 Kui sellest lahingust üle Reini teada oli antud, hakkasid sueeblased, kes Reini kallastele olid tulnud, koju tagasi minema; ubilased, kes Reinile kõige lähemal asuvad, märkasid, et nad on hirmunud, ajasid neid taga ja tapsid suure hulga neist ära. Caesar, kaks suurimat sõda ühe suvega lõpetatud, viis sõjaväe vähe varem, kui aasta-aeg nõudis, sekvanlaste maale talikorteritesse; talikorterite ülemaks pani ta Labienuse; ise tõttas ta Eesalpsesse Galliasse kohut mõistma.

Märkused.

Et tõlketekst mitte liiga kirjuks ei läheks, sellepärast on osa märkusi ja lisandeid kantud raamatu lõppu. Tõlge ise ei taotle kirjanduslikke eesmärke, küll aga tahaks ta abiks olla nendele, kes ladina keelt õpivad; selles mõttes on ta püütud teha võimalikult sõna-sõnaline.

1) Predikaat *dividit* on kolme aluse *Garumna*, *Matrona* ja *Sequana* juures ainsuses, ühildub lähimaga neist. Kolm jõge moodustavad ühe asja — piiri, mis mõtte poolest ongi aluseks.

2) Jõgede praegused nimed: *Garumna* — Garonne, *Matrona* — Marne, *Sequana* — Seine, *Rhodanus* (II, 3) — Rhône (ô = oo), *Arar* (XII, 1) — Saône, *Dubis* (XXXVIII, 4) — Doubs (l.: duub).

3) Caesar nimetab vahel helveetslasi gallideks (gallialasteks). Vaadata ka XXV, 3. Helveetslased kuulusid Gallia suguharude hulka.

4) Vahel on tõlgitud sidesõnad *cum* ja *quod*, kus võimalik, eesti keelde *kuna* abil. Nii saab hoiduda liigsetest „et“ kordumistest.

5) *Acc. c. inf.* on vabamalt tõlgitud, puudub „et“.

6) Sõna-sõnalt: indutseeritud.

7) *Praesens historicum*: määravad (2) — määrasid, valitakse (3) — valiti, veenab (4) — veenas jne.

8) Võib tõlkida: kes hiljuti rahustatud. Sõnade järjekord oleks siis aga teistsugune.

9) Edasi võib tõlkida: et sellel päeval kõik Rhodanuse kaldale kokku tuleksid.

10) Sõna-sõnalt oleks: mis voolab Rhodanuse jõkke. Järvest jookseb vesi jõkke, sellega nagu jookseks järv jõkke.

11) Sõna-sõnalt: „kes“, sest maad on nimetatud rahva nime järgi.

12) S.-s.: ja, kustkaudu lähim tee taga-alpsesse Galliasse üle Alpide oli, nende viie leegioniga püüab minna.

13) S.-s.: kuna kõrgemad kohad olid okupeeritud.

14) Tõlgitud on tekst: ...pulsis, ab Ocelo quod. Teine tekst on ilma komata „ab“ ees: ...pulsis ab Ocelo, quod... Viimasel juhtumil oleks tõlge: ...sundides taganema Ocelumist, milline...

15) Transibant — *imperfectum de conatu*, näitab proovimist, katsumist.

16) *Exissent... interfecerat... miserat*. Sõna-sõnaline tõlge: välja olnud läinud (kaudse kõneviisi enneminevik, leidub vanemates eesti keele grammatikates)... oli tapnud... oli ajanud.

17) Eesti keeles kaudse kõne vormid arvus, ajas ja kõneviisis üldiselt ei erine vastavatest otsese kõne vormidest. Järelikult, et tõlkes kaudset kõnet edasi anda, peame ette kujutama, missugune on vastav otsene kõne.

Selgituseks võtame mõned laused. Otsene kõne. See rääkis Caesariga nii: „Kui rooma rahvas teeb helveetslastega rahu, lähevad helveetslased sinna kohta ja on seal, kus sina neid käsid peatuda ja tahad, et nad oleksid; kui sa aga sõjaga neid kangekaelselt taga kiusad, tuleta meelde rooma rahva vana kaotust ja helveetslaste endist vahvust!“

Kaudne kõne. See rääkis Caesariga nii: Kui rooma rahvas teeb helveetslastega rahu, lähivad helveetslased sinna kohta ja on seal, kus Caesar neid käsib peatuda ja tahab, et nad oleksid; kui ta aga sõjaga neid kangekaelselt taga kiusab, tuletagu meelde rooma rahva vana kaotust ja helveetslaste endist vahvust.

Nagu toodud näitest selgub, erineb kaudne kõne üsna vähe otsesest kõnest. Et kõne kaudsust kuidagiviisi välja tõsta, on käesolevas tõlkes tarvitatud kohati kaudse kõneviisi vorme kaudsete kõnede kõrvallausetes ja seal, kus otseses kõnes seisaks kindel kõneviis. Niisugune kaudse kõne edasiandmine on grammatiliselt ka lubatav.

18) Võib tõlkida: esivanematelt nii õppinud, et nad võitleksid enam vahvusega, kui toetuksid kavalusele või salasepitsustele.

19) Ladina keeles: ubi — kus.

20) Sõna-sõnalt: olnud lubanud (vt. vanemaid eesti keele grammatikaid).

21) Lühike, ühelauseline kaudne kõne, nagu siin, muutub tõlkes sihitislausetuks ja sellena võib teda vaadelda.

22) Kilprinne (phalanx) tehti nii: Esimese rea sõdurid hoidsid oma kilbid ees püsti, teine rida hoidis oma kilbid esimese rea peade kohal, kolmas rida hoidis kilbid teise rea peade kohal jne. Read hoidusid tihedasti kokku ja külgmised katsid oma kilpidega küljed kinni.

23) Quoniam — quum iam, cum iam.

24) Tõlgitud on, nagu seisaks: Eodem tempore, quo... referebantur, legati... veniebant.

25) Tekstis: ibi — seal. Eesti keeles: paigutama kuhu? — sinna.

26) *Ablativus qualitatis* — nimisõnad on tõlgitud omadussõnadega.

27) „Hakkama“ väljendab siin tulevikku.

28) Võiks tõlkida: oma kartuse omistavad moonu juurdeveole ja tee kitsustele.

29) Mõeldakse: see, mis neil oli enne liitu rooma rahvaga, s. o. iseseisvus ja esikoht Gallias.

30) Kvestor juhatas ühte leegioni.

3.-/4891486

345/2

Hind 1 kroon.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00109758 9